

Wśród wielu poważnych wyzwań, jakie przyniósł ze sobą obecny wiek, coraz ważniejsze miejsce zajmują następstwa zmian klimatycznych, szczególnie te zachodzące wokół bieguna północnego. Coraz rozleglejsze topnienie pokrywy lodowej w tym regionie przyczynia się między innymi do kształtowania nowej sytuacji, w której perspektywy potencjalnej eksploatacji olbrzymich złóż ropy naftowej i gazu ziemnego, jak też sprawowania kontroli nad „otwierającymi się” trasami żeglugowymi na morzach Oceanu Arktycznego sprawiają, iż wielu uczestników stosunków międzynarodowych podejmuje wysiłki, aby zintensyfikować swoją obecność na Dalekiej Północy¹. Do ich grona stara się dołączyć również Unia Europejska.

MICHAŁ ŁUSZCZUK

Obszary arktyczne *w działalności Unii Europejskiej*²

W LISTOPADZIE 2008 ROKU KOMISJA EUROPEJSKA PRZEDSTAWIŁA komunikat pod tytułem *Unia Europejska a Arktyka*³, który zawiera rozbudowany i kompleksowy projekt przyszłej polityki arktycznej UE, przez co stanowi bardzo ważny punkt zwrotny w podejściu UE do obszarów arktycznych. Wskazuje on otwarcie, iż „wyzwania, przed jakimi staje Arktyka, a także możliwości, jakie oferuje, będą miały znaczące konsekwencje dla życia kolejnych pokoleń mieszkańców Europy”. Autorzy tego dokumentu pod-

jęli zatem próbę określenia w skoordynowany i systematyczny sposób kluczowych kierunków rozwoju oraz działań w ramach przyszłej polityki arktycznej UE. Jako podstawowe cele tejże polityki wskazano: (1) ochronę i zachowanie środowiska Arktyki w zgodzie z jej mieszkańcami, (2) działania na rzecz zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych oraz (3) na rzecz lepszego, wielostronnego zarządzania Arktyką.

O tym, na ile przedstawienie przez Komisję projektu stanowi moment przełomowy w podejściu UE do obszarów arktycznych, na samej jego podstawie trudno się przekonać, gdyż w jego treści nie odwołano się szerzej do dotychczasowych doświadczeń w relacjach z tymi obszarami. Pewna odpowiedź w tym względzie zawarta została jednak w słowach komisarza Spidli, który w październiku 2008 roku referował w Parlamencie Europejskim postępowanie nad Komunikatem. Przyznał wówczas, iż propozycja Komisji zmierza w stronę zdecydowanej zmiany, polegającej na „podjęciu przez Unię Europejską bardziej dynamicznej i skoordynowanej roli w Arktyce”, w przeciwieństwie do wcześniejszego, realizowanego głównie przy okazji polityki Wymiaru Północnego, dość przypadkowego, wręcz rachitycznego podejścia⁴.

Przedstawioną wypowiedź warto potraktować jako hipotezę, której weryfikacja pozwoli na określenie, jak kształtowało się dotychczasowe podejście UE do obszarów arktycznych⁵. Realizacja tego zadania stanowi zasadniczy cel podjętych w niniejszym artykule badań. Dla uporządkowania zakresu planowanej analizy wyodrębnione zostały trzy podstawowe dziedziny badanej aktywności UE:

1. działalność prowadzona w ramach polityk sektorowych UE,
2. aktywność o charakterze transnarodowym, obejmująca również inicjatywy unijne realizowane przy udziale podmiotów zewnętrznych,
3. relacje UE z państwami arktycznymi (spoza Unii) oraz udział Unii w organizacjach międzynarodowych związanych z Arktyką.

Proponowany układ analizy opiera się w dużej mierze na przestrzennym ujęciu aktywności UE, którą można sprowadzić do trzech kręgów oddziaływania: (1) to głównie obszary arktyczne należące do państw członkowskich (można je roboczo określić mianem obszarów arktycznych UE), (2) to bardzo szeroko definiowane europejskie obszary arktyczne, do których zalicza się zarówno Islandię i Grenlandię, północną Norwegię, jak i północno-zachodnią część Rosji, (3) to w zasadzie obszar całej Arktyki⁶.

Tytułem wprowadzenia należy zauważyć, iż region Arktyki przez stosunkowo długi czas nie znajdował się w kręgu szczególnego zainteresowania najpierw instytucji wspólnotowych, a następnie unijnych⁷. Można jedynie wspomnieć o kilkunastoletnim okresie obecności Grenlandii w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej⁸ oraz o dość głośnych inicjatywach Brukseli wymierzonych przeciw typowo arktycznym formom eksploatacji żywych zasobów, takim jak polowanie na foki, zakładanie sideł czy polowanie na wieloryby⁹. Sytuacje te były tak wyjątkowe na tle codziennych wyzwań integracji europejskiej, iż rozwiązywano je zupełnie doraźnie, nie podejmując żadnych systematycznych działań. Warto natomiast zaznaczyć, iż w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych Komisja Europejska znalazła się wśród założycieli Rady Państw Morza Bałtyckiego (1992) oraz Rady Euro-Arktycznego Regionu Morza Barentsa (1993). Ponieważ jednak nie okazała zainteresowania tworzoną w 1996 roku Radą Arktyczną, należy uznać, iż były to wybory i decyzje polityczne, wyrażające między innymi ówczesny stosunek do obszarów podbiegunowych. W następstwie rozszerzenia w 1995 roku o Finlandię oraz Szwecję Unia została jednak postawiona wobec konieczności zajęcia się bardziej uważnie problemami i wyzwaniami, jakie dotyczyły północnych krańców nowych państw członkowskich, czyli obszarów, które od tej pory stały się i jej północnymi kresami.

OBSZARY ARKTYCZNE UE W RAMACH WYBRANYCH POLITYK SEKTOROWYCH

Dokonując przeglądu różnorodnych form aktywności UE adresowanych do jej obszarów arktycznych, należy pamiętać o specyfice klimatycznej, środowiskowej oraz społeczno-gospodarczej tych rejonów, która dość często wymuszała wyjątkowe rozwiązania ze strony instytucji UE. Jest to szczególnie widoczne w wypadku polityki rolnej. Już podczas negocjacji akcesyjnych stało się jasne, że rolnictwo w oddalonych północnych regionach Finlandii i Szwecji będzie sporym wyzwaniem. Z uwagi na trudne uwarunkowania (np. krótki sezon wegetacyjny, duże odległości) koszty produkcji rolnej w tych regionach były znacznie wyższe od przeciętnych w UE. Dostosowanie się do poziomu cen unijnych oznaczałoby dla zdecydowanej większości i tak dość nielicznej grupy rolników znaczące obniżenie rentowności ich produkcji, co mogłoby prowadzić do ograniczenia lub wręcz zanku prowadzonych przez nich działań. W takiej sytuacji UE zgodziła się na uzupełnienie standardowych mechanizmów wspólnej polityki rolnej o tzw. pomoc nordycką w postaci długoterminowej pomocy krajowej dla osób prowadzących działalność rolniczą na obszarach położonych powyżej 62° i 59° szerokości północnej, odpowiednio dla Finlandii i Szwecji¹⁰. Należy również zwrócić uwagę, iż wyjątkowy status ma w UE hodowla reniferów, którą zajmują się Lapończycy, co widać między innymi w odstępstwach, jakie przewidziano odnośnie do kwestii tradycyjnych metod uboju reniferów¹¹. Dwukrotnie w ciągu ostatnich lat Parlament Europejski podejmował rezolucje odnoszące się do specyficznych warunków panujących w regionach położonych na Północy w kontekście efektywności działań podejmowanych w ramach polityki rolnej¹².

Kolejną sferą aktywności w regionach arktycznych UE była polityka spójności, która po dziś dzień jest stale rozwijana i nominalnie stanowi jedną ze ścieżek adaptacji UE do specyfiki obszarów

podbiegunowych. Przegląd projektów zrealizowanych w minionych latach wskazuje jednakże, iż niezbyt wiele z nich faktycznie i wyłącznie poświęcono obszarom arktycznym. Można to wytłumaczyć ich peryferyjnym położeniem oraz niskim poziomem zaludnienia¹³. Wśród obecnie realizowanych programów, które odznaczają się wyjątkowo transgranicznym profilem, warto wskazać program *INTERREG IV*. Obejmuje on duże obszary Finlandii, Szwecji oraz Norwegii i jest ukierunkowany na współpracę transgraniczną w kilku priorytetowych dziedzinach (rozwój przemysłu i handlu, badania naukowe, rozwój i edukacja, regionalna funkcjonalność i tożsamość oraz Laponia

Choć unijne polityki sektorowe obecne są na obszarach arktycznych UE już od kilkunastu lat, ich rozwój nie podlegał próbie kompleksowego ujęcia czy choćby koordynacji.

– rozwój bez granic)¹⁴. Najbardziej związany z obszarami arktycznymi jest program *Sápmi*, którego nazwa nawiązuje do oryginalnego określenia regionu kulturowego tradycyjnie zamieszkiwanego przez Lapończyków. Program, zastępując dotychczasowe inicjatywy UE adresowane do mieszkańców tych obszarów, ukierunkowany jest na wspieranie rozwoju kultury i społeczeństwa lapońskiego, przy jednoczesnym zagwarantowa-

niu zrównoważonego rozwoju całego regionu w oparciu o potrzeby i doświadczenia samych Lapończyków.

Trzecią polityką mającą stosunkowo długi staż w obszarach arktycznych UE jest polityka na rzecz ochrony środowiska poświęcona takim kwestiom, jak ochrona przyrody i bioróżnorodności, ochrona obszarów morskich, zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych, problem różnorodnych zanieczyszczeń chemicznych czy zarządzanie przez obronę cywilną procesami usuwania następstw katastrof naturalnych, by wskazać tylko kilka najważ-

niejszych¹⁵. Państwa nordyckie tradycyjnie uznane są za orędowników wszelkich działań na rzecz ochrony środowiska, dlatego też łatwo dostrzec ich aktywność w polityce UE w tym zakresie, szczególnie w czasie sprawowanych prezydentur¹⁶. Ich współpraca z instytucjami UE zaczęła się już w 1992 roku, a więc jeszcze przed uzyskaniem członkostwa. Podczas trzech kolejnych edycji Instrumentu finansowego na rzecz ochrony przyrody LIFE Szwecja zrealizowała z jego udziałem 81 projektów i uzyskała dofinansowanie w wysokości 73,6 mln euro, Finlandia zaś zrealizowała 100 projektów współfinansowanych przez Komisję Europejską kwotą 64,8 mln euro¹⁷. Od samego początku bardzo wiele z tych projektów koncentrowało się na ochronie przyrody w północnych regionach Finlandii i Szwecji, np. projekty ochrony lasa polarnego czy lasów w fińskiej tajdze¹⁸. Oba państwa aktywnie biorą udział w obecnej edycji LIFE+ (2007–2013), szczególnie w jego komponentie poświęconym wspieraniu rozwoju i wdrażania nowych technologii w zarządzaniu i gospodarowaniu środowiskiem¹⁹.

Warto też zauważyć, iż regiony arktyczne są uwzględnione w unijnym systemie obszarów objętych ochroną przyrody *Natura 2000* bazującym na dwóch dyrektywach: tzw. Dyrektywie Ptasiej oraz Dyrektywie Siedliskowej²⁰. Celem programu jest zachowanie określonych typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków, uznanych za bezcenne, a jednocześnie zagrożonych w skali całej Europy. Szwecja wprowadziła na listę *Natura 2000* około 4000 miejsc, w sumie obejmujących 6 mln hektarów, co stanowi 15% powierzchni tego państwa. Natomiast Finlandia zgłosiła 1860 miejsc o łącznej powierzchni 49 000 km², co również stanowi około 15% powierzchni kraju. Obszary państw skandynawskich są zaliczane do dwóch typów biogeograficznych: alpejskiego (Góry Skandynawskie) oraz borealnego (pozostałe części państw)²¹. Na marginesie warto wspomnieć, iż w ujęciu biogeograficznym wykorzystywanym przez Europejską Agencję Środowiska Unia Europejska nie obejmuje regionów arktycznych.

Jedną z najczęściej wskazywanych przez instytucje UE polityk, która od kilkunastu lat jest intensywnie prowadzona w regionie Arktyki, jest polityka badawcza. Zarówno w poprzednich, jak i w obecnym VII Programie Ramowym realizowano wiele projektów poświęconych naukowej eksploracji obszaru Arktyki. W opracowaniu wydanym w związku z Międzynarodowym Rokiem Polarnym wskazano przeszło sześćdziesiąt projektów badawczych finansowanych całkowicie lub w części przez UE, odnoszących się do obszarów biegunowych, głównie do Arktyki, których całkowita wartość wyniosła około 200 mld euro²².

Choć przedstawione powyżej polityki sektorowe obecne są na obszarach arktycznych UE już od kilkunastu lat, to jednak ich rozwój nie podlegał próbie kompleksowego ujęcia czy choćby koordynacji. Jednocześnie jednak należy dostrzec, iż sytuacja ta zaczyna ulegać zmianie, co wiąże się z rozwojem nowych form aktywności UE, które zaczynają traktować obszary arktyczne w bardziej całościowy i horyzontalny sposób, a co ważniejsze z uwzględnieniem ich wyjątkowego znaczenia. Trzeba tu wymienić politykę przeciwdziałania zmianom klimatycznym, politykę morską, politykę energetyczną oraz politykę wobec rdzennych mieszkańców obszarów arktycznych. Polityki te w swej aktualnej formule, np. Zintegrowana Polityka Morska, zaczęły powstawać i rozwijać się niejako równoległe z obserwowanymi niepokojącymi zmianami klimatycznymi, które stanowią obecnie jedno z podstawowych wyzwań dla Unii²³. To, co jest jednak naturalną okolicznością na przykład w odniesieniu do polityki przeciwdziałania zmianom klimatycznym (środki zaradcze mogą być podejmowane lub też zaniechane gdziekolwiek w Europie, ale skutki tego będą na obszarze Arktyki i tak dostrzegalne), w wypadku polityki energetycznej i morskiej stanowi rezultat określonych decyzji. A zatem fakt, iż te dwie dziedziny w dość krótkim czasie zajęły wysokie miejsca wśród priorytetów Unii i obie zwracają dużą uwagę na obszary arktyczne, ma czy też powinien mieć implikacje dla ogólnej polityki prowadzonej

obecnie i w przyszłości przez UE. Innymi słowy, skłaniać powinien do próby wypracowania kompleksowej, strategicznej wizji aktywności UE w rejonie Arktyki.

EUROPEJSKIE OBSZARY ARKTYCZNE W RAMACH WSPÓŁPRACY TRANSNARODOWEJ UE

Poniżej przeprowadzona zostanie analiza transnarodowej aktywności UE dotyczącej obszarów arktycznych, która wykracza poza terytoria państw członkowskich i obejmuje opisane już wcześniej europejskie obszary arktyczne. W pierwszej kolejności podjęta zostanie problematyka Wymiaru Północnego, a następnie wskazane zostaną wybrane programy współpracy transnarodowej realizowane obecnie w oparciu o politykę regionalną UE.

Zaangażowanie się instytucji unijnych we współpracę w ramach europejskiego obszaru arktycznego z podmiotami spoza Unii zaistniało dość niespodziewanie, kiedy po rozszerzeniu w 1995 roku pojawiła się potrzeba określenia miejsca nowych członków zarówno w ramach UE, jak też w kontekście dalszego ciągu geopolitycznej transformacji regionu bałtyckiego. Wówczas inicjatywę przejęli nowi członkowie, którzy wnieśli do procesu integracji europejskiej wypracowaną na gruncie nordyckim tradycję szerokiej współpracy o wyraźnie wyznaczonym i adekwatnym do potrzeb profilu²⁴. W drugiej połowie 1997 roku premier Finlandii P. Lipponen przedstawił projekt Wymiaru Północnego²⁵.

Biorąc pod uwagę znaczny udział państw arktycznych w tej inicjatywie, należałoby się spodziewać, iż problematyka polarna będzie stanowić jeden z jej pierwszoplanowych obszarów zainteresowania²⁶. Analiza treści kluczowych dokumentów oraz projektów realizowanych w ramach Wymiaru Północnego w ciągu dekady wskazuje, iż jakkolwiek uwaga Unii faktycznie została zwrócona na północne regiony Europy, to jednak nie na te położone aż za kołem podbiegunowym²⁷. Dlaczego tak się stało?

Odpowiedź na to pytanie sprowadza się w zasadzie do wyjaśnienia, czym był w pierwszych sześciu latach funkcjonowania Wymiar Północny i jak jest on ukierunkowany obecnie. Przede wszystkim, nie okazał się on typowym programem unijnym o charakterze regionalnym, i to przynajmniej z kilku powodów: (1) został odebrany jako dość śmiałe posunięcie ze strony nowego członka Unii, który wykorzystał ją jako „wehikuł własnych narodowych interesów”²⁸; (2) nie polegał jedynie na udziale i finansowaniu tylko ze strony UE, lecz angażował też inne organizacje i struktury współpracy międzynarodowej w tym regionie (*partner-oriented policy*)²⁹; (3) podstawowym partnerem w ramach Wymiaru Północnego okazała się Rosja, co wynikało zarówno z rosnącej współzależności w dziedzinie surowców energetycznych i handlu, jak też z powodów czysto politycznych³⁰; (4) rezultaty współpracy wskazują, iż partnerzy w dużym stopniu skupili się na rozwiązywaniu najbliższych w sensie przestrzennym i zarazem najpilniejszych problemów, takich jak np. utylizacja zużytego paliwa jądrowego czy radioaktywnych elementów starych reaktorów na Półwyspie Kolskim³¹; (5) Wymiar Północny stanowił istotny element przygotowania głównie państw bałtyckich do ich członkostwa w Unii. Te parametry Wymiaru Północnego, niejako wbrew ogłaszanej deklaracji oraz wysiłkom podejmowanym przez prezydencje państw nordyckich, zdecydowały ostatecznie o tym, iż tzw. okno arktyczne tej inicjatywy nie było postrzegane jako wystarczająco ważne, gdyż po prostu dotyczyło obszarów politycznie mniej istotnych z punktu widzenia interesów UE³².

Przeprowadzona w 2006 roku reforma sprawiła, iż odnowiony Wymiar Północny, stając się coraz bardziej dopracowaną platformą współpracy w tej części Europy, nadal nie jest zbyt zainteresowany regionem arktycznym, o czym może świadczyć podjęta ostatnio w ramach Wymiaru aktywność w odniesieniu do Morza Bałtyckiego, które otrzymało własną strategię³³. Oznaką nadchodzącej, być może, zmiany stało się zalecenie wydane jesienią 2008 roku w Sankt Petersburgu, na spotkaniu ministrów Wymiaru Północnego, którzy, podkreślając rosnące znacze-

nie regionu Arktyki, zwrócili się do Grupy Sterującej, aby rozważyła, jaki udział mógłby w tym mieć Wymiar Północny³⁴. Na dobrą sprawę jest to pierwsze tak wyraźne zwrócenie uwagi na rolę regionów arktycznych w blisko dwunastoletniej historii Wymiaru Północnego, które wyraźnie wpisuje się w nurt zwiększonego zainteresowania Arktyką ze strony UE.

Drugą platformą transgranicznej współpracy UE odnoszącej się do europejskich obszarów arktycznych są niektóre z programów polityki regionalnej Unii. Oprócz wspomnianego już programu *INTERREG IV* warto wskazać dwa inne również aktualnie realizowane. Pierwszy z nich to inicjatywa *Northern Periphery Programme*, obejmująca wybrane obszary należące do Finlandii, Irlandii, Irlandii Północnej, Szkocji, Szwecji, Wysp Owczych, Grenlandii, Islandii oraz Norwegii. Obszary te wyróżniają się nie tylko swoim peryferyjnym położeniem i surowym klimatem, lecz także niskim poziomem zaludnienia, wiejskim charakterem czy dużą liczbą wysp. W projektach dotyczących tych obszarów mogą brać udział, pod pewnymi warunkami, również partnerzy ze wschodniej Kanady i północno-zachodniej Rosji. Program ma trzy priorytety: (1) promowanie innowacyjności i konkurencyjności; (2) zrównoważony rozwój zasobów naturalnych oraz potencjału ludzkiego; (3) wsparcie techniczne dla administracji w zakresie kompleksowej obsługi projektów. Program współfinansuje projekty przedstawiane przez władze publiczne, jednostki naukowo-badawcze, organizacje pozarządowe oraz małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP), a na jego potrzeby w okresie 2007–2013 Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego przewidział środki w wysokości około 35 mln euro³⁵.

Drugim ważnym programem jest program *Kolarctic*, który umożliwia współfinansowanie współpracy transgranicznej w obrębie północnej Finlandii, Szwecji i Norwegii, jak też północno-zachodniej Rosji ze środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa. Program ten nie tylko stara się wyjść naprzeciw ważnym problemom, ja-

**Należy
przypuszczać,
iż obecność
Islandii w UE
znacząco zwiększy
jej zainteresowanie
rozwojem sytuacji
na Dalekiej Północy,
jak też, być może,
wzmocni jej pozycję
w przyszłych
uzgodnieniach
międzynarodowych
poświęconych temu
regionowi.**

kie dotyczą tych obszarów, lecz także integrować je z resztą kontynentu oraz promować współpracę transgraniczną, również z Rosją. Program ma trzy priorytety: (1) ekonomiczny i społeczny rozwój, obejmujący także współpracę w zakresie promowana MŚP oraz opracowywania nowych źródeł energii; (2) współdziałanie wobec wspólnych wyzwań z zakresu ochrony środowiska, adaptacji do zmian klimatycznych czy poprawy stanu zdrowia publicznego i jakości usług socjalnych; (3) współpraca między społecznościami w zakresie rozwoju tożsamości, obejmująca wspieranie wspólnot rdzennych mieszkańców, wymiany szkolne oraz włączanie młodych ludzi do działal-

ności gospodarczej. Unia przewidziała na potrzeby tego programu w latach 2007–2013 blisko 28 mln euro, poszczególne zaś kraje mają wyłożyć odpowiednio: Finlandia i Szwecja w sumie 14 mln, Norwegia 7 mln i Rosja 14 mln euro³⁶.

ARKTYKA W RAMACH POLITYKI ZAGRANICZNEJ I STOSUNKÓW ZEWNĘTRZNYCH UE

Trzecim obszarem badań dotyczących podejścia UE do regionu Arktyki jest sfera jej polityki zagranicznej oraz stosunków zewnętrznych, a więc relacji bilateralnych z państwami arktycznymi nienależącymi do Unii oraz organizacjami międzynarodowymi, których działalność dotyczy Arktyki. W poniżej przedstawionych rozważaniach analizie

poddano kluczowe aspekty tychże relacji, począwszy od lat dziewięćdziesiątych XX wieku, aż do chwili obecnej.

Relacje bilateralne

Na wstępie należy zauważyć, iż w zakresie poniższej analizy znajdują się relacje UE z jej najważniejszymi partnerami politycznymi i gospodarczymi, co sprawia, iż są to stosunki bardzo złożone i zmienne, obejmujące różnorodne polityki i dziedziny. Sytuacja ta nie ułatwia próby wyjaśnienia, jakie miejsce, jeżeli w ogóle, zajmują w nich kwestie związane z obszarami arktycznymi, ale za to skłania do osobnego rozważenia poszczególnych przypadków. Wyjątkiem będą Islandia i Norwegia, co wiąże się z ich stosunkowo bliskimi relacjami z UE.

Państwa Europejskiego Obszaru Gospodarczego – Norwegia i Islandia

Zdecydowanie najintensywniejsza współpraca była i jest rozwijana z Norwegią oraz Islandią, które wraz z państwami UE tworzą od 1994 roku Europejski Obszar Gospodarczy (EOG)³⁷. W jego ramach oba państwa chętnie współuczestniczą w wielu programach z takich dziedzin, jak ochrona środowiska, badania naukowe, edukacja czy obrona cywilna, które to dziedziny dotyczą również obszarów arktycznych. Szczególnie ważne jest ich zaangażowanie na poziomie eksperckim w prace koncepcyjne oraz działalność w wyspecjalizowanych organach i agencjach, takich jak Europejska Agencja Środowiska. Jak zaznaczono w konkluzjach z 30. posiedzenia Rady EOG w Brukseli, Rada przeprowadziła debatę orientacyjną na temat polityki dotyczącej Arktyki³⁸, co wskazuje na świadomość tej organizacji w kwestii konieczności zwrócenia baczniejszej uwagi na ten region.

Jeżeli chodzi o bezpośrednie stosunki dwustronne, to przede wszystkim trzeba podkreślić, iż 16 lipca 2009 roku Islandia złożyła wniosek o członkostwo w Unii Europejskiej³⁹. Decyzja ta jest konsekwencją trudnej sytuacji ekonomicznej, w jakiej znalazło się to państwo w wyniku kryzysu finansowego w 2008 roku. Przewiduje się, iż negocjacje mogą

osiągnąć finał pod koniec 2011 roku, gdyż Islandia przyjęła już około 75% prawa UE, szczególnie w zakresie swobody przepływu ludzi, kapitału, towarów oraz usług. Można się spodziewać, iż podczas negocjacji sporym wyzwaniem okażą się natomiast sprawy dotyczące rybołówstwa i kwestie finansowe. Mimo że Arktyka nigdy wcześniej nie stanowiła istotnego zagadnienia w relacjach Unii z Islandią, należy przypuszczać, iż obecność w UE tak aktywnego aktora na arenie arktycznej, jak Islandia, znacząco zwiększy zainteresowanie Unii rozwojem sytuacji na Dalekiej Północy, jak też, być może, wzmocni jej pozycję w przyszłych uzgodnieniach międzynarodowych poświęconych temu regionowi.

Z kolei Norwegia, z uwagi na swą geograficzną bliskość do UE oraz aktywny udział w Wymiarze Północnym i Euro-Arktycznej Radzie Morza Barentsa, może być w dość naturalny sposób traktowana jako uprzywilejowany partner UE w sprawach arktycznych. Z drugiej jednak strony, dotychczasowe stanowisko Norwegii w tej materii jest raczej dość ostrożne. W dokumencie rządowym z czerwca 2006 roku poświęconym polityce europejskiej Norwegii nie ma żadnej wzmianki o współpracy w zakresie obszarów arktycznych⁴⁰. W tym kontekście szczególne znaczenie ma zatem strategia Norwegii dotycząca obszarów arktycznych, zgodnie z którą Daleka Północ stanowi jeden z najważniejszych priorytetów rządu Norwegii na najbliższą przyszłość. Strategia przyjęta w 2006 roku⁴¹, a następnie uaktualniona w roku 2009⁴², wskazuje, iż zasadniczym celem Norwegii jest zapewnienie zrównoważonego wzrostu oraz rozwoju tego obszaru poprzez szerszą, międzynarodową współpracę w zakresie wykorzystania zasobów naturalnych, zarządzania środowiskiem oraz działalności badawczej⁴³. Do grona potencjalnych partnerów strategia obok Rosji zalicza też Unię Europejską. Wydaje się, iż Norwegia, która jest trzecim po Rosji i krajach Bliskiego Wschodu dostawcą ropy naftowej do Unii i drugim po Rosji eksporterem gazu ziemnego, na razie raczej nie przewiduje rozwiniętej współpracy bezpośrednio w odniesieniu do obszarów arktycznych⁴⁴.

Pośrednia współpraca jednak cały czas się rozwija, czego dobrym przykładem jest to, iż Norwegia, ze swym doświadczeniem w wypracowywaniu zintegrowanego, opartego na ekosystemowym podejściu zarządzania środowiskiem morskim w obrębie Morza Barentsa, dość mocno wspierała UE w przygotowywaniu Dyrektywy Strategii Morskiej oraz Zintegrowanej Polityki Morskiej. W 2008 roku przewodniczący Komisji Europejskiej podkreślił wyjątkowe partnerstwo UE i Norwegii, zwłaszcza w kontekście europejskiego podejścia do bezpieczeństwa energetycznego i zmian klimatycznych. Wskazał, że to partnerstwo, obejmujące też aspekty arktyczne, może być rozwijane na gruncie wspólnych interesów w zrównoważonej eksploatacji surowców energetycznych i ich transporcie. Zaproponował też regularny i strukturalny dialog w sprawach morskich⁴⁵. Nie można jednak też zapominać, iż istnieją rozbieżności pomiędzy Norwacją a Unią w odniesieniu do zakresu jurysdykcji norweskiej na wodach wokół Svalbardu⁴⁶, jak też kwestii połowu fok i polowań na wieloryby.

Kanada

W porównaniu do relacji z innymi państwami arktycznymi stosunki UE i Kanady są dość bogate w rozmaite deklaracje polityczne dotyczące problematyki arktycznej⁴⁷. Jest to z jednej strony konsekwencja współpracy rozwijanej w ramach Wymiaru Północnego, z drugiej zaś coraz dynamiczniejszej polityki Kanady względem swoich obszarów arktycznych⁴⁸. Jednakże te oficjalne oświadczenia i deklaracje jedynie z boku wyglądają obiecująco, gdyż w rzeczywistości między partnerami dochodzi do poważnych spięć dotyczących zasadniczo dwóch kwestii: połowów fok oraz statusu Przejścia Północno-Zachodniego, które w ocenie Kanady stanowi jej wody terytorialne, dla UE jest to zaś morze otwarte⁴⁹. Oczywiście można oczekiwać, iż narastająca uwaga, z jaką Kanada spogląda na Arktykę, co wyraźnie wskazuje strategia o nazwie „Nasza Północ, nasze dziedzictwo, nasza przyszłość”, przyczyni się do podjęcia faktycznej

współpracy z UE. Sytuacja taka jest jednak tylko jednym z możliwych scenariuszy dalszych kontaktów UE i Kanady w kontekście Dalekiej Północy.

Rosja

W podstawowym dokumencie regulującym przez ostatnie kilkanaście lat stosunki między UE a Rosją, czyli *Umowie o partnerstwie i współpracy* z 1994 roku, nie ma żadnej wzmianki poświęconej kwestiom związanym z obszarami arktycznymi⁵⁰. Jednocześnie jednak Rosja jest od kilkunastu lat w zasadzie głównym beneficjentem wielu programów wchodzących w skład Wymiaru Północnego. W tym też niewielkiej części adresowanej do obszarów arktycznych; szczególnie chodzi tu o istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa ekologicznego działania na rzecz obniżenia poziomu zagrożenia odpadami nuklearnymi w regionie Morza Barentsa.

Aktywność Rosji w badaniach granic szelfu kontynentalnego i towarzysząca im otoczka propagandowa mogą być odbierane przez niektórych członków UE jako zapowiedź bardziej unilateralnego podejścia Rosji do kwestii eksploracji Arktyki⁵¹. Jednocześnie z uwagi na rosnące znaczenie bezpieczeństwa energetycznego Unia może jednak dążyć do podtrzymywania dialogu i współpracy w zakresie eksploatacji surowców energetycznych na Dalekiej Północy, co potwierdził przebieg szczytu Rosja – UE w Chabarowsku w maju 2009 roku.

Stany Zjednoczone

W relacjach UE ze Stanami Zjednoczonymi obszary arktyczne zdecydowanie nie odgrywają pierwszoplanowej roli, co w pewnej mierze wynika z tego, iż dotychczasowa polityka USA dotycząca Arktyki była ukierunkowana głównie na rozwój dwustronnych kontaktów z państwami arktycznymi, zwłaszcza Kanadą i Rosją⁵². Wydana dosłownie w ostatnich dniach urzędowania prezydenta G.W. Busha *National Security Presidential Directive NSPD-66* poświęcona kierunkom

i celom polityki amerykańskiej wobec Arktyki, świadcząc o zwiększonym zainteresowaniu USA tym regionem, raczej utrzymuje wcześniejszą linię i nie postrzega UE jako aktora na międzynarodowej scenie wokół bieguna północnego. Z drugiej zaś strony UE nie dostrzegała w dotychczasowej polityce USA zbyt dużych starań na rzecz ograniczenia procesu zmian klimatycznych w Arktyce (i nie tylko), co również hamuje dialog między tymi partnerami. Jedyną zatem formą kooperacji, jak na razie, było finansowanie przez Komisję Europejską projektu eksperckiego „Arctic Transform” poświęconego możliwościom wypracowania transatlantyckiej polityki w zakresie adaptacji do zmian klimatycznych na obszarach morskich Arktyki. Wnioski przedstawione w raporcie końcowym, wskazując na wiele obszarów będących w kręgu zainteresowania tak UE, jak i USA, równocześnie podkreślają istotne różnice co do pożądanego przez obie strony przyszłego modelu zarządzania Arktyką⁵³. To sprawia, iż raczej nie można się spodziewać rozwoju bliskiej współpracy między Unią i USA w odniesieniu do Arktyki.

UE na forum organizacji regionalnych obszarów arktycznych

Zakres aktywności Unii Europejskiej na forum organizacji międzynarodowych, których działalność poświęcona jest bezpośrednio lub pośrednio obszarom arktycznym, jest zróżnicowany. Jak już wspomniano, Komisja Europejska, reprezentując WE, w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku zaangażowała się w powołanie do życia zarówno Rady Państw Morza Bałtyckiego, jak i Euro-Arktycznego Regionu Morza Barentsa.

Pierwsza z tych organizacji, stanowiąca w głównej mierze regionalne forum polityczne stworzone dla lepszej współpracy rządów państw obszaru Morza Bałtyckiego, w swej wielowymiarowej działalności nie zajmuje się bezpośrednio obszarami arktycznymi. Aktywnie jednak uczestniczy w różnych projektach unijnych realizowanych w ramach polityki regionalnej (np. *INTERREG IVC*) oraz w ramach Wymiaru

Północnego. Swoimi działaniami wspiera potencjał działających w jej ramach państw arktycznych, zwłaszcza Rosji, Finlandii, Szwecji, Norwegii oraz Islandii. Angażuje się również we współpracę z dwiema pozostałymi organizacjami.

Dużo bardziej „arktyczną” organizacją jest Euro-Arktyczny Region Morza Barentsa (BEAC), inicjatywa, w którą również zaangażowała się Wspólnota Europejska.

Zachodząca zmiana podejścia UE do obszarów

arktycznych ma związek przede wszystkim z kierunkiem, zakresem oraz tempem dokonujących się globalnie zmian klimatycznych, których skutki tak łatwo można dostrzec na obszarach wokół bieguna północnego.

Krok ten był o tyle istotny, iż dotyczył regionu całkowicie znajdującego się poza granicami państw członkowskich Unii. Wydaje się, iż obliczony był między innymi na rozpoznanie możliwości prowadzenia dialogu z Rosją poprzez stworzenie transgranicznej platformy kooperacji regionalnej oraz podjęcie efektywnych działań na rzecz ograniczania zagrożeń dla środowiska naturalnego związanych z odpadami nuklearnymi magazynowanymi w północno-zachodniej Rosji. Dodatkowe znaczenie musiała mieć chęć zwiększenia przez Unię swej obecności w regionie w perspektywie nadchodzących referendum na temat akcesji Finlandii, Szwecji i Norwegii.

Euro-Arktyczny Region Morza Barentsa jest dość nietypową, dwupoziomową strukturą współpracy, która na szczeblu międzyrządowym jest realizowana przez Euro-Arktyczną Radę Morza Barentsa, a na szczeblu niższym, lokalnym – na podstawie odrębnie zawartych porozumień z udziałem miejscowej ludności – między lokalnymi jednostkami samorządu terytorialnego północnej Norwegii, Szwecji, Finlandii i Rosji za pośrednictwem Rady Regional-

nej⁵⁴. Obecnie znaczna część regionu Morza Barentsa należy do UE, a Wymiar Północny traktuje go w zasadzie jako swój obszar priorytetowy⁵⁵. Transgraniczne inicjatywy realizowane w ramach BEAC korzystają ze środków finansowych pochodzących z pomocy regionalnej UE, jego zaś programy środowiskowe są skoordynowane z unijnymi inicjatywami w tej dziedzinie. Podczas gdy brak prawnej definicji charakteru udziału UE w BEAC, przedstawiciele Komisji Europejskiej regularnie biorą udział w spotkaniach ministrów i wyższych urzędników Rady jako jej członkowie (choć zostało ustalone, iż UE nie będzie przewodniczyć Radzie). Co więcej, przedstawiciele wielu państw członkowskich UE i prezydencji UE biorą udział w tych spotkaniach jako obserwatorzy.

Ostatnią z analizowanych regionalnych organizacji zajmujących się Arktyką jest Rada Arktyczna, utworzona w Ottawie w 1996 roku na spotkaniu ministrów ds. ochrony środowiska Kanady, USA, Rosji, Islandii, Szwecji, Finlandii oraz Danii. Ugrupowanie to stanowi kontynuację rozwijanej wcześniej współpracy ekologicznej i instytucjonalizuje ją⁵⁶. Unia Europejska nie angażowała się w prace nad powołaniem Rady Arktycznej, której głównym orędownikiem była Kanada, jednak od 1996 roku brała udział w spotkaniach ugrupowania jako obserwator *ad hoc*, dopiero zaś w 2009 roku złożyła wniosek o status stałego obserwatora⁵⁷. Oficjalnie ze względu na konieczność kontynuowania prac dotyczących określenia statusu obserwatora przy Radzie Arktycznej aplikacja unijna (tak jak chińska, włoska i południowokoreańska) została na razie odłożona na przyszłość (prawdopodobnie aż do kolejnego spotkania ministerialnego w 2011 roku)⁵⁸. Jednocześnie jednak w komentarzach otwarcie wskazuje się, iż powodem takiego rozstrzygnięcia był opór wobec unijnego wniosku ze strony m.in. Kanady popieranej przez organizacje reprezentujące rdzennych mieszkańców Arktyki, a związany z krytycznym stanowiskiem UE w sprawie polowania na foki i handlu skórami tych zwierząt⁵⁹.

PODSUMOWANIE

Jak wynika z dotychczasowych rozważań, Unia Europejska w ostatnim okresie coraz wyraźniej dostrzega nie tylko znaczenie Arktyki dla swej przyszłości, ale przede wszystkim konieczność dokonania rewizji swych dotychczasowych form aktywności wobec tego regionu. Ta stopniowo zachodząca zmiana podejścia UE do obszarów arktycznych wiąże się z co najmniej kilkoma czynnikami, jednak podstawowy wydaje się problem kierunku, zakresu oraz tempa dokonujących się globalnie zmian klimatycznych, których skutki tak łatwo dostrzec na obszarach wokół bieguna północnego. Unia Europejska, traktując ten problem jako jedno ze swych priorytetowych wyzwań zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym nie ma więc innego wyjścia, niż poważnie i całościowo odnieść się również do kwestii związanych bezpośrednio z regionem Arktyki i jego przyszłością. Dokonany powyżej przegląd polityk sektorowych oraz programów transnarodowych prowadzonych obecnie przez UE pozwala wskazać kilka z nich, które są już dziś lub potencjalnie niebawem będą niezwykle istotne dla losów Arktyki, i nie powinno być zaskoczeniem, iż prawie wszystkie one są związane z problemem zmian klimatycznych⁶⁰. Jakkolwiek polityki unijne składające się na działania UE zmierzające do złagodzenia skutków zmian klimatycznych mają wielkie znaczenie, to wydaje się, iż równie ważne dla Arktyki może także być potencjalne oddziaływanie związane z rolą, jaką Unia odgrywa w stosunkach międzynarodowych.

Nasilające się obawy dotyczące bezpieczeństwa międzynarodowego w regionie Arktyki, przede wszystkim w kontekście nierozstrzygniętych sporów terytorialnych, zakresu eksploatacji złóż surowców oraz potencjalnych nowych szlaków transportowych, sprawiły, iż Arktyka weszła do agendy prac wszystkich głównych instytucji UE, a tym samym pośrednio w sferę zainteresowania wszystkich państw członkowskich UE.

Działania podejmowane od 2008 roku wyraźnie to potwierdzają. Wydaje się, iż ich efektem będzie już niebawem nowa polityka arktyczna Unii Europejskiej. ■

-
- ¹ S.G. BORGERSON, *Arctic Meltdown The Economic and Security Implications of Global Warming*, „Foreign Affairs” 2008, 87, s. 63–77; O.R. YOUNG, *Whither the Arctic? Conflict or cooperation in the circumpolar north*, „Polar Record” 2009, 45, s. 73–82.
- ² Opracowanie powstało podczas pobytu naukowego w Fridtjof Nansen Institute, zorganizowanego przy wsparciu udzielonym przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię poprzez dofinansowanie ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego w ramach Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego. Wyłączną odpowiedzialność za treść opracowania ponosi jego autor.
- ³ KOMISJA EUROPEJSKA, *Unia Europejska a region arktyczny*, COM (2008) 763 final, Bruksela, 20.11.2008, URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0763:FIN:PL:PDF>. Komunikat kończy uwagę, że przedstawione w nim propozycje „zmierzą do stworzenia podstawy do bardziej szczegółowych przemysłów” oraz że stanowi on „pierwszy krok na drodze do polityki arktycznej Unii Europejskiej”.
- ⁴ *Zarządzanie Regionem Arktycznym w globalnym świecie (debata), Protokół z posiedzenia PE w dniu 8 października 2008 roku, PV 08/10/2008 – 25*, URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=PV&reference=20081008&secondRef=ITEM-25&language=PL&ring=O-2008-0084, pkt 25>.
- ⁵ Mimo iż prezentowana tu analiza swym zasięgiem czasowym obejmuje także wydarzenia z 2009 roku, to z jej zakresu wyłączone zostały prace nad unijną polityką arktyczną zapoczątkowane w 2008 roku.
- ⁶ W artykule przyjęta została najczęściej spotykana interpretacja terminu Arktyka, zgodnie z którą jest to obszar znajdujący się na północ od granicy wyznaczonej kołem podbiegunowym (66° 30' 40" szerokości geograficznej północnej). Termin ten będzie stosowany wymiennie z określeniami: obszary arktyczne, region arktyczny oraz Daleka Północ. Por. H. GURGUL, *Białe pustynie. Arktyka*, Poznań 2002, s. 10 i nast.
- ⁷ Podejście to nie było wówczas wyjątkowe, gdyż wiązało się między innymi z tym, że zimnowojenna rywalizacja znalazła sobie świetne pole do rozwoju w lodowatych wodach Oceanu Arktycznego. Początek współpracy regionalnej w Arktyce jest więc też powszechnie przypisywany przemówieniu M. Gorbaczowa w 1987 roku w Murmańsku, w którym ostatni przywódca ZSRR ogłosił Arktykę strefą pokojowej współpracy, co rzeczywiście zaowocowało serią inicjatyw w zakresie kooperacji państw arktycznych, głównie w dziedzinie bezpieczeństwa ekologicznego.

- ⁸ POJ. T. BRAŃKA, *Status terytorium zamorskiego Wspólnot Europejskich na przykładzie Grenlandii*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2007, 1, s. 251–265.
- ⁹ R.R. CHURCHILL, *EEC Fisheries Law*, Dordrecht 1987, s. 55; G.K. HOVELSRUD-BRODA, *Contemporary Seal Hunting Households: Trade Bans and Subsidies*, [w:] D.B. SMALL, N. TANNENBAUM, red., *At Interface. The Household and beyond*, Boston 1999, s. 95 i nast.
- ¹⁰ Wskazane wsparcie przede wszystkim przeznaczone jest na produkcję mleka, a w wypadku Finlandii dodatkowo na hodowlę reniferów. Ostatnia ocena funkcjonowania wsparcia nordyckiego wykazała, iż przyczynia się ono wydatnie do zahamowania procesu ograniczania produkcji rolnej w regionach północnych. W związku z tym postulowane jest rozszerzenie zakresu jej zastosowania na dodatkowe dziedziny, takie jak zrównoważona gospodarka gruntowa czy usługi ukierunkowane na ochronę środowiska naturalnego obszarów arktycznych. *An Evaluation On The Impact Of Nordic Aid Schemes In Northern Finland And Sweden*, URL: http://ec.europa.eu/agriculture/eval/reports/nordic/fulltext_en.pdf.
- ¹¹ L.P. DANA, T.E. DANA, *How do self-employed Sami people perceive the impact of the EU and globalisation?*, „International Journal of Business and Globalisation” 2007, 1, s. 3–19.
- ¹² *Resolution on a new strategy for agriculture in arctic regions, A4-0073/99*, „Official Journal of the European Communities”, C 175, 21.06.1999, s. 27; *European Parliament resolution on Arctic agriculture, P5_TA(2004)0014*, „Official Journal of the European Communities”, C 92E, 16.04.2004, s. 115.
- ¹³ A. AIROLDI, *The European Union and the Arctic. Policies and actions*, Copenhagen 2008, s. 29 i nast.
- ¹⁴ Finansowanie ze strony Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego przewiduje środki w wysokości około 74 mln euro w okresie 2007–2013. W jego ramach zrealizowanych zostanie 56 programów transgranicznych, 13 transnarodowych i 1 program międzyregionalny. *New funding for borderless projects*, County Administrative Board of Norrbotten 2007, URL: www.bd.lst.se/publishedObjects/10009827/Gr%C3%B6na%20broschuren.pdf.
- ¹⁵ KOMISJA EUROPEJSKA, *Przegląd polityki ochrony środowiska 2008*, {SEC(2009)842} COM (2009) 304 final, Bruksela, 24.6.2009, URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0304:FIN:PL:PDF>.
- ¹⁶ B. BJURULF, *The Swedish Presidency of 2001. A reflection of Swedish Identity*, [w:] O. ELGRTRÖM, *European Union Council Presidencies. A Cooperative Perspective*, London 2003, s. 144–145.
- ¹⁷ *LIFE by country*, European Commission, DG Environment – LIFE Unit, 22.06.2009, URL: <http://ec.europa.eu/environment/life/countries/index.htm>.
- ¹⁸ Tamże, s. 61.
- ¹⁹ *Swedish strategies and initiatives for promotion of environmental technology. A national roadmap for the implementation of the EU Action Plan for Environmental Technology*, Swedish Environmental Technology Council, URL: http://swentec.se/upload/Rapporter/ETAP_eng.pdf, s. 60.

- ²⁰ Council Directive of 2 April 1979 on the conservation of wild birds (79/409/EEC), „Official Journal of the European Communities”, L 103, 25.4.1979, s. 1; *Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej”, L 206/7, 22.7.1992, s. 102.
- ²¹ *Natura 2000 in the Alpine region*, URL: http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/docs/brochures/nat2000_alpine.pdf; *Natura 2000 in the boreal region*, URL: http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/docs/brochures/nat2000_boreal.pdf.
- ²² *Polar Environment and Climate. The challenges*, European Commission, Environment Directorate, Climate change and Environmental Risks Unit, Brussels 2007, URL: http://ec.europa.eu/researchenvironment/pdf/polar_env_and_climate_proceedings.pdf#view=fit&pagemode=none. Należy jednak zaznaczyć, że wbrew pozorom ilość programów i nakładów finansowych związanych z eksploracją obszarów arktycznych nie do końca świadczy o tym, iż jest to podstawowy i bezproblemowo się rozwijający kierunek polityki badawczej UE. Przede wszystkim należy mieć na względzie, iż rzeczywisty zasięg uczestników tychże badań nie jest zbyt szeroki. Jest to związane ze zróżnicowanym stopniem zainteresowania i możliwości udziału w nich ze strony państw członkowskich, uwarunkowanych głównie ich położeniem i interesami geopolitycznymi, lecz również potencjałem i tradycjami badawczymi. Co więcej, strony biorące udział w przedsięwzięciach naukowych realizują je zgodnie z własnymi priorytetami, niekoniecznie pokrywającymi się z interesem ogólnym Unii. Nagromadzenie projektów prowadzi niekiedy do mniej lub bardziej świadomego dublowania prac, zbędnych lub zbyt rozproszonych wydatków oraz rozwijania struktur administracyjnych.
- ²³ KOMISJA EUROPEJSKA, *Przyszła unijna polityka morska: europejska wizja oceanów i mórz*, COM (2006) 275, URL: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/pl/06/st11/st11510-re01.pl06.pdf>.
- ²⁴ Zob. szerzej: CH.P. PERSSON, *Referat*, [w:] *Materiały z seminarium „Wymiar Północny Unii Europejskiej” z 12.10.2001 w Centrum Stosunków Międzynarodowych*, „Raporty i Analizy” 2002, 1, s. 10.
- ²⁵ Była to strategia kompleksowego i spójnego podejścia UE do obszaru obejmującego kraje nordyckie, trzy państwa nadbałtyckie, północno-zachodnią część Rosji oraz Obwód Kaliningradzki, a także państwa położone na południowym wybrzeżu Bałtyku, czyli Niemcy i Polskę. Zakładała stworzenie platformy współpracy i dialogu na rzecz wzmocnienia stabilności i spójności regionu, wsparcia procesów gospodarczo-społecznych, promowania konkurencyjności i zrównoważonego rozwoju w Europie Północnej. Ważnym założeniem było dążenie do wykorzystania istniejących już regionalnych struktur współpracy, jak też poszukiwanie efektu synergii działań i środków finansowych. Warto zauważyć, iż mimo że koncepcja została szybko przez Unię podchwycona, to fińska propozycja nie każdemu przypadła do gustu. Przede wszystkim wykraczała poza dotychczasowe doświadczenia i kierunki zainteresowania państw członkowskich. Pozostali członkowie skandynawscy UE

uznali samodzielne jej opracowanie przez Finlandię za niestosowne odejście od tradycji wspólnych nordyckich projektów. Wymiar Północny po dwóch trzyletnich okresach wyznaczanych przez Plany Działania, począwszy od 2007 roku, ma nową, bardziej trwałą i nieco szerszą formułę. M. VANHANEN, *To the Reader*, [w:] M. HEIKKILÄ, *The Northern Dimension*, Helsinki 2006, s. 7; Ch.P. PERSSON, dz. cyt., s. 6; P. AALTO, H. BLAKKISRUUD, H. SMITH, red., *The New Northern Dimension Of The European Neighbourhood*, Brussels 2009.

- ²⁶ S.J. HUSEBYE, *Implementation of the European Union's Northern Dimension – The Arctic Area*, [w:] *Proceedings of the First Northern Research Forum North Meets North*, Akureyri and Bessastaðir, 4–6.10.2000, URL: http://www.nrf.is/images/stories/pdf/reports/north_meets_north_/4th_session_northdim.pdf, s. 111–118.
- ²⁷ Na przykład Drugi Plan Działania Wymiaru Północnego w rzeczywistości zawierał krótki paragraf dotyczący Arktyki, w którym po raz kolejny wskazywano wyjątkowe trudności, jakie są udziałem tego regionu, oraz pierwszoplanowe znaczenie gospodarki, potencjału ludzkiego, a także zasobów naturalnych i środowiska dla rozwoju tych obszarów. Postulowano też wzmocnienie szerszej współpracy obejmującej również Stany Zjednoczone i Kanadę. Pewną nowością stał się zapis podkreślający potrzebę włączenia lokalnych wspólnot i rdzennych mieszkańców do procesów decyzyjnych na wszystkich poziomach, jak też wartość popierania działań prowadzonych przez Radę Arktyczną i Radę Euro-Arktyczną Morza Barentsa. Jednakże coroczny raport nt. postępów Drugiego Planu Działania Wymiaru Północnego jest już dużo bardziej lakoniczny, jeżeli chodzi o zrealizowane projekty w regionach arktycznych. Zob. A. AIROLDI, dz. cyt., s. 18.
- ²⁸ J. REITER, *Wprowadzenie*, [w:] *Materiały...*, dz. cyt., s. 6. Podobnie zob.: J. RUSZKOWSKI, *Wschodni Wymiar Unii Europejskiej. Implikacje dla Polski*, „Studia Europejskie” 2003, 2, s. 40.
- ²⁹ B. LINDROOS, *Referat*, [w:] *Materiały...*, dz. cyt., s. 5.
- ³⁰ Tamże, s. 4. Por. J. DUBOIS, *The Northern Dimension of the European Union as a Dynamic Model for Managing Near Abroad Policies*, [w:] *Northern Veche. Proceeding of the Second Northern Research Forum*, Veliky Novgorod, 19–22.09.2002, URL: <http://www.nrf.is/Publications/ProceedingsEnglish/Theme2.pdf>, s. 97–98.
- ³¹ Należy jednak zauważyć, iż niestety mimo starań nie udało się sfinalizować negocjacji i podpisać porozumienia z Rosją ustanawiającego *Multilateral Nuclear Environmental Programme for Russia*, który to program umożliwiłby rozbrojenie prawdziwej radioaktywnej bomby ekologicznej na Półwyspie Kolskim i w jego morskich okolicach. Zob. szerzej: G. HÖNNELAND, *Russia and the West. Environmental co-operation and conflict*, London 2003, s. 33.
- ³² K. OFFERDAL, *EU policies towards the Barents Sea as a future oil and gas region*, Paper prepared for the 48th Annual Convention of the International Studies Association Chicago, February 28 – March 3, 2007, URL: www.allacademic.com/one/isa/isa07/index.php?cmd=Download+Document&key=unpublished_manuscript&file_index=2&pop_up=true&no_click_key=true&attachment_style=attachment&PHPSESSID=db6f4632fed1be0d6429b659d7bf30fa.

- ³³ *Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions concerning the European Union Strategy for the Baltic Sea Region*, COM (2009) 248 final, Brussels, 10.6.2009, URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/baltic/com_baltic_en.pdf.
- ³⁴ *The First Ministerial Meeting of The Renewed Northern Dimension (Saint-Petersburg, October 28, 2008), Joint Statement*, URL: http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/docs/joint_statement_revisednd_281008_en.pdf.
- ³⁵ *Northern Periphery Programme. Operational Programme*, URL: http://www.northernperiphery.eu/files/archive/Downloads/About_NPP/Operational_Programme_NPP_2007-2013_Approved_Version.pdf.
- ³⁶ *The Kolarctic ENPI CBC Programme 2007/13*, URL: http://interreg.no/programdokumenter_vis.asp?did=26.
- ³⁷ Warto zaznaczyć, iż Porozumienie o utworzeniu EOG nie dotyczy Svalbardu, którego specyficzny status określony jest na mocy traktatu paryskiego z 1920 roku. Zob. *Protokół 40 do Umowy EOG*, URL: <http://www.efta.int/content/legal-texts/eea/protocols/protocol40.pdf/view>.
- ³⁸ *Konkluzje z 30. posiedzenia Rady EOG, Bruksela, 13.11.2008* EEE 1610/08 (Presse 332), URL: <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/newsWord/PL/er/104971.doc>.
- ³⁹ *Council conclusions on Enlargement*, 2957th General Affairs Council meeting, Brussels, 27.07.2009, URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/109364.pdf.
- ⁴⁰ *Action Plan for the Implementation of Norway's European Policy*, Report No. 23 (2005–2006), Norwegian Ministry of Foreign Affairs, URL: <http://www.eu-norway.org/NR/rdonlyres/404645DF-23A7-48FC-A1D3-5E2095576581/62835/actionplan.pdf>.
- ⁴¹ *The Norwegian Government's High North Strategy*, Norwegian Ministry of Foreign Affairs, 01.12.2006, URL: <http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/strategien.pdf>.
- ⁴² *New Building Blocks in the North. The next step in the Government's High North Strategy*, Norwegian Ministry of Foreign Affairs, 12.03.2009, URL: http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Nordomr%C3%A5dene/north_text_eng.pdf.
- ⁴³ Do priorytetów politycznych rządu określonych w strategii dla Dalekiej Północy należą: (1) sprawowanie władzy na Dalekiej Północy w sposób wiarygodny, spójny i przewidywalny; (2) przodowanie w wysiłkach międzynarodowych związanych z propagowaniem wiedzy zarówno o Dalekiej Północy, jak i z nią związanej; (3) pełnienie funkcji najlepszego obrońcy środowiska oraz zasobów naturalnych na Dalekiej Północy; (4) zapewnienie stosownych ram do dalszego rozwoju wydobycia ropy naftowej na Morzu Barentsa oraz zapewnienie, że działania te spowodują wzrost poziomu kompetencji w Norwegii w ogóle, a w północnej Norwegii w szczególności, a także wspieranie lokalnego i regionalnego rozwoju gospodar-

czego; (5) zapewnienie, że polityka dotycząca Dalekiej Północy odgrywa rolę w zapewnieniu przetrwania tradycji oraz kultur tamtejszych rdzennych ludów; (6) dalszy rozwój międzyludzkiej współpracy na Dalekiej Północy oraz (7) wzmocnienie współpracy z Rosją. *The Norwegian Government's High North Strategy*, dz. cyt., s. 7–9.

⁴⁴ K. OFFERDAL, dz. cyt., s. 21.

⁴⁵ J.M. BARROSO, *The EU/Norway Partnership: a European Approach to Energy Security and Climate Change*, Europe Conference Oslo, 25 February 2008, URL: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/08/98&format=PDF&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>.

⁴⁶ T. PEDERSEN, *The Svalbard Continental Shelf Controversy: legal Disputes and Political Rivalries*, „Ocean Development & International Law” 2006, 37(3), s. 339–358.

⁴⁷ Już w 1999 roku UE i Kanada wydały oświadczenie, w którym wyraziły zgodę na podjęcie dialogu na szczepku ekspertów w celu określenia konkretnych obszarów dla przyszłej współpracy północnej, obejmujące okno arktyczne Wymiaru Północnego. W 2004 roku ogłosiły zaś Agendę Partnerstwa UE – Kanada służącą wypracowaniu bardziej spójnego podejścia między innymi do kwestii wspólnych interesów obejmujących rozwój na Północy i rdzennych mieszkańców. Potwierdziwszy wspólne interesy i obawy dotyczące obszarów Dalekiej Północy wskazane już w 1999 roku, obiecały dalej współpracować w zakresie ochrony środowiska i edukacji, szczególnie w ramach Partnerstwa Wymiaru Północnego w Dziedzinie Środowiska. Dodatkowymi obszarami ścisłej współpracy wedle Agendy stać się miały transport i komunikacja oraz angażowanie wspólnot rdzennych mieszkańców Arktyki w procesy polityczne i podejmowanie decyzji dotyczących obszarów arktycznych. Również Deklaracja wydana na szczycie UE – Kanada w 2005 roku przywołała te wspólne interesy i troski oraz po raz pierwszy podkreśliła potrzebę ścisłej współpracy w zakresie spraw Dalekiej Północy również z Rosją. Problematyka arktyczna nie była już tak widoczna w stanowisku przedstawionym po szczycie UE – Kanada w Berlinie w 2007 roku, kiedy strony po prostu potwierdziły ponownie swoją chęć intensyfikacji współpracy zarówno w ramach odnowionego Wymiaru Północnego, jak też w ramach Międzynarodowego Roku Polarne. Kolejne spotkanie w Quebecu w 2008 roku przyniosło natomiast obietnicę opracowania wspólnego raportu poświęconego postępowi we współpracy arktycznej zarówno w ramach Wymiaru Północnego, jak i Rady Arktycznej. Rezultatem szczytu w Pradze w maju 2009 roku był zapis w końcowej Deklaracji, iż UE i Kanada zgadzają się podtrzymywać dwustronny dialog i współpracę, ukierunkowane na badania oraz potrzeby i interesy rdzennych mieszkańców Arktyki. *Statement on Northern Cooperation*, EU – Canada Summit, Ottawa, 16 December 1999, URL: http://ec.europa.eu/external_relations/canada/docs/1999_summit_northern_dimension_en.pdf; *EU-Canada Partnership Agenda*, EU-Canada Summit, Ottawa, 18 March 2004, URL: http://ec.europa.eu/external_relations/canada/docs/partnership_agenda_en.pdf; *2007 EU-Canada Summit Statement*, URL: http://www.canadainternational.gc.ca/eu-ue/bilateral_relations_bilaterales/2007_06_04_statement-declaration.aspx?lang=eng; *2008 Canada-EU Summit*

- Statement*, URL: http://www.canadainternational.gc.ca/eu-ue/bilateral_relations_bilaterales/2008_10_17_statement-declaration.aspx?lang=eng.
- ⁴⁸ F. ABELE, T.J. COURCHENE, F.L. SEIDLE, F. ST-HILAIRE, *The New Northern Policy Universe*, [w:] F. ABELE, T.J. COURCHENE, F.L. SEIDLE, F. ST-HILAIRE, red., *Northern Exposure: Peoples, powers and prospects for Canada's High North*, Montreal 2009, s. 77–106.
- ⁴⁹ Zobacz też fragment artykułu dotyczący relacji UE z Radą Arktyczną. R. HUEBERT, *Canadian Arctic Sovereignty and Security in a Transforming Circumpolar World*, „Foreign Policy for Canada's Tomorrow” 2009, 4, URL: <http://www.canadianinternationalcouncil.org/download/resourcece/archives/foreignpol/cicfpctno4>; R. HUEBERT, *Northern Interests And Canadian Foreign Policy*, URL: <http://www.cdfai.org/PDF/Northern%20Interests%20and%20Canadian%20Foreign%20Policy.pdf>, s. 2.
- ⁵⁰ *Umowa o partnerstwie i współpracy ustanawiająca partnerstwo między Wspólnotami Europejskimi i ich Państwami Członkowskimi a Federacją Rosyjską*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej”, L 327, 28.11.1997, URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21997A1128%2801%29:PL:HTML>, s. 1–69.
- ⁵¹ K. ZYŚK, *Geopolitics In the Arctic: The Russian security perspective*, „Climate of Opinion: The Stockholm Network's Energy and Environment Update”, March 2009, URL: http://www.stockholm-network.org/downloads/publications/Climate_of_Opinion_12.pdf, s. 7; M-L. NEELE, *Planting the Flag in Arctic Waters: Russia's Claim to the North Pole*, „Göttingen Journal of International Law” 2009, 2, s. 235–256; B. KAŁUGA, *Arktyka w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, URL: www.psz.pl/tekst21313/Bartosz-Kaluga-Arktyka-w-polityce-zagranicznej-Federacji-Rosyjskiej; K. ZYŚK, *Russia and the High North: Security and Defence Perspectives*, [w:] S.G. HOLTSMARK, B.A. SMITH-WINDSOR, red., *Security Prospects in the High North: geostrategic thaw or freeze?*, Roma 2009, s. 125.
- ⁵² W tym kontekście dość zrozumiałe stają się próby polityków norweskich promowania swego państwa w USA jako ważnego gracza w rejonie Arktyki. Zob. szerzej: K. OFFERDAL, *The European arctic in US foreign energy policy: the case of the Norwegian high north*, „Polar Record” 2009, 45, s. 59–71.
- ⁵³ A. BEST, R. CZARNECKI, T. KOIVUROVA, E. MOLENAAR, *Comparative policy analyses: U.S., EU and transatlantic Arctic policy, FINAL REPORT*, URL: <http://arctic-transform.org/download/PolicyBP.pdf>.
- ⁵⁴ R. ZIĘBA, *Rola ugrupowań subregionalnych w nowym systemie bezpieczeństwa europejskiego*, „Studia Europejskie” 2009, 1, s. 29.
- ⁵⁵ T. ROSTOKS, *The shifting focus of Northern cooperation, Position paper for the 5th NRF open Assembly, 24–27.09.2008*, URL: http://www.nrf.is/Open%20Meetings/Anchor-age/Position%20Papers/Rostoks_5thNRF_position_paper_session1.pdf.
- ⁵⁶ R. ZIĘBA, dz. cyt., s. 29.
- ⁵⁷ O tym, iż negocjacje w sprawie uzyskania wymaganego poparcia wszystkich państw arktycznych dla tego wniosku były trudne, świadczy między innymi wy-

stąpienie Komisarz ds. Stosunków Zewnętrznych B. Ferrero-Waldner podczas debaty w Parlamencie Europejskim na trzy tygodnie przed podjęciem przez Radę Arktyczną decyzji. Wynika z niego, iż instytucje UE powinny zachować ostrożność i nie podejmować żadnych działań, które mogłyby negatywnie wpłynąć na stanowisko państw arktycznych wobec aktywności unijnej w odniesieniu do obszaru Arktyki. Warto podkreślić, iż debata dotyczyła przyjęcia przez PE rezolucji w sprawie międzynarodowego traktatu na rzecz ochrony Arktyki. Deputowani przychyliłi się jednak do apelu Komisji i odłożyli głosowanie nad przyjęciem rezolucji na późniejszy termin. Zob. *Protokoły z debat PE z dnia 1 i 2 kwietnia 2009 roku: PV 01/04/2009 – 13 oraz PV 02/04/2009 – 9.23*, URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=PV&reference=20090402&secondRef=ITEM-009-23&language=PL&ring=P6-RC-2009-0163>.

- ⁵⁸ Bezpośrednią reakcją UE na „zawieszenie” rozpatrzenia aplikacji było obniżenie rangi delegacji uczestniczącej w spotkaniu Rady Arktycznej w Tromsø w dniach, kiedy ogłaszano decyzję Rady. *EU will not send leaders to Arctic Council meeting*, URL: <http://www.barentsobserver.com/arctic-council-keeps-eu-in-the-cold.4586806-116320.html>.
- ⁵⁹ L. PHILLIPS, *Arctic Council rejects EU's observer application*, Euobserver.com, URL: <http://euobserver.com/1885/28043>. Od dłuższego czasu UE coraz wyraźniej sprzeciwiała się prowadzonym w państwach arktycznych okrutnym – w jej ocenie – polowaniom na foki w celu pozyskania skór tych zwierząt na handel. Ostatecznie w lipcu 2009 roku Unia wydała przygotowywane przez ponad rok *Rozporządzenie w sprawie handlu produktami z fok*, które praktycznie zamyka rynek europejski przed tymi produktami, dostarczanyymi głównie z Kanady oraz Norwegii.
- ⁶⁰ Wyraźną, i na szczęście pozytywną, ilustracją tego jest polityka Unii w zakresie badań, zwłaszcza badań związanych z globalnymi zmianami klimatycznymi. Innym ważnym zakresem oddziaływania UE na obszar arktyczny jest polityka na rzecz ochrony środowiska, a zwłaszcza takie jej segmenty, jak ochrona bioróżnorodności, ochrona przed szkodliwymi substancjami chemicznymi, wykorzystywanie środowiska morskiego czy obrona cywilna przed różnymi zagrożeniami powstałymi w środowisku. Te wszystkie sfery aktywności UE również oddziałują na Arktykę, i dzieje się to coraz częściej. Podobny wpływ, w obliczu „otwierania się” Oceanu Arktycznego, rodzi zintegrowana polityka morska Unii zaprojektowana jako ramy obejmujące wszystkie dziedziny aktywności morskiej UE: rybołówstwo, transport, turystykę, ochronę środowiska morskiego i badania naukowe – po to, by zapewnić im rozwój w bardziej kompleksowy, przemyślany i spójny sposób.